

Михайлишин У. Б.
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА КОНФЛІКТНУ ПОВЕДІНКУ ПІДЛІТКІВ

INFLUENCE OF SELF-ESTEEM ON CONFLICT BEHAVIOUR OF ADOLESCENTS

У статті розглянуто проблему впливу самооцінки на конфліктну поведінку підлітків.

З'ясовано, що особливо актуальною така проблема є у підлітковому віці, який є складним етапом переходу від дитинства до дорослості, що супроводжується наростанням внутрішніх суперечностей розвитку та напруженості міжособистісної взаємодії з однолітками, дорослими та батьками.

Відзначено, що проблема конфліктів є фундаментальною для психологічної науки. У багатьох теоретичних підходах психологічні конфлікти, їхній характер та зміст стають основою пояснювальних моделей особистості. Суперечності, конфлікти, кризи, які переживає людина, є джерелом розвитку особистості. Вони визначають конструктивний або деструктивний життєвий сценарій особистості.

Визначено, що на виникнення конфліктів може впливати безліч факторів, одним із таких є самооцінка особистості. Незважаючи на велику кількість досліджень, проблема впливу самооцінки на конфліктну поведінку повністю не вивчена, що робить актуальним це дослідження.

Представлено та проаналізовано результати емпіричного дослідження впливу самооцінки на конфліктну поведінку підлітків з подальшою статистичною обробкою даних.

Під час дослідження використано методи математичної статистики (кореляційний аналіз за Пірсоном) та такі психодіагностичні методики, як: методика «Конфліктна особистість» (В.П. Пугачов), методика «Самооцінка конфліктності» (В.Ф. Ряховський), методика оцінки способів реагування у конфліктах (К.Н. Томас), методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн, методика на визначення рівня самооцінки С.В. Ковальова, методика на визначення рівня самооцінки Г.Н. Казанцевої.

За результатами емпіричного дослідження та кореляційного аналізу визначено, що самооцінка може бути взаємопов'язана із конфліктною поведінкою особистості. Таким чином, чим вищий рівень самооцінки, тим більше схильна особистість до конфліктної поведінки та суперництва у разі виходу з конфлікту. Отже, якщо фіксується низький рівень самооцінки, то особистість меншою мірою може бути конфліктна, у разі виходу із конфліктних ситуацій вибиратиме такі стратегії, як співпраця, компроміс, уникнення та пристосування.

На підставі отриманих даних зроблено висновок про необхідність подальших досліджень, спрямованих на дослідження різних детермінант впливу на конфліктну поведінку підлітків з метою глибшого аналізу порушеної проблематики.

Ключові слова: підлітковий вік, самооцінка, конфліктна поведінка, вплив, особистість.

The article deals with a problem of self-esteem influence on a conflict behaviour of teenagers.

The problem has been found out to be the most relevant in adolescence as a transition period from childhood to adulthood, accompanied by increasing internal contradictions of the development and tension of interpersonal interaction with peers, adults and parents.

The issue of conflicts has been considered as fundamental for psychological science. Psychological conflicts, their character and content have been determined as a basis for personality models in many theory approaches. Contradictions, conflicts, crises a person facing in the life become a source of personal development as well as determine constructive or destructive life scenario of a personality.

The self-esteem has been determined as one of many factors influencing the conflicts' occurrence. The issue of self-esteem influence on the conflict behaviour has not been studied totally despite of numerous amount of researches, and the relevance of the present research has been determined by this.

The results of empiric studies of the self-esteem influence on conflict behaviour have been presented and analyzed with statistic assessment of data.

The mathematical methods of statistics have been applied to research (Pearson product-moment correlation coefficient), as well as the following psychodiagnostic instruments – “Conflict Personality” Test by V.P. Pugachov, “Self-evaluation of Conflictuality” Test by V.F. Riakhovskiy, the Thomas-Kilmann conflict mode instrument, Dembo-Rubinshtein self-esteem level test, self-esteem level tests by S.V. Kovalyov, and H.N. Kazantseva.

Interrelation of self-esteem with conflict behaviour of personality has been determined as result of empiric research and correlation analysis. Therefore, the high levels of self-esteem may predispose conflict behaviour and competition in a conflict resolution. Correspondingly, a person with low self-esteem may be less conflicting and it may prefer strategies of collaborating, compromising, avoiding and accommodating.

The conclusion has been made on the basis of received data that it is necessary to investigate different determinants of influence on conflict behaviour of adolescent.

Key words: adolescent, self-esteem, conflict behaviour, impact, personality.

Вступ. Підлітковий період розглядається як такий, під час якого суперечності розвитку набирають особливої гостроти. Це зумовлено специфічними явищами, які свідчать про перехід від дитинства до дорослості, що супроводжується якісною перебудовою всіх сторін розвитку особистості. Незважаючи

на те, що підлітковий вік у психології вивчали доволі докладно, є багато невирішених питань. Серед них дослідники виділяють підвищену конфліктність підлітків. Зокрема, практика показує, що підлітки не вміють вирішувати конфлікти, а у конфліктних відносинах переважають деструктивні тенденції. Появу конфліктів дослідники пов'язують із психологічними особливостями особистості, її поведінкою, порушеними потребами.

Характерний для підліткового віку підвищений рівень конфліктності суттєво зумовлюється неадекватним розвитком структурних компонентів самосвідомості, зокрема її когнітивного та емоційного складників, що негативно позначається на поведінці підлітків та здатності до її саморегуляції. За несприятливих умов, відсутності своєчасної психологічної допомоги конфлікти можуть стати стійкими особистісними утвореннями, перебуваючи у тісному взаємозв'язку із самосвідомістю особистості та її самооцінкою.

Зміни у ставленні підлітка до оточуючих і себе призводять до істотних змін у самооцінці. На ці зміни впливають прагнення підлітків розібратися у собі, ускладнення їхніх взаємин з іншими людьми. У деяких підлітків спостерігається вияв неадекватної самооцінки й завищеного рівня вимог, критичне ставлення до слів та вчинків інших. Це ускладнює їхні взаємини з дорослими, що провокує прояви негативізму, грубу та самовпевнену поведінку, конфлікти.

Підлітки з тенденцією до сильного завищення самооцінки виявляють достатню обмеженість у видах діяльності та більшу спрямованість на спілкування, причому слабо змістовне.

Отже, актуальність дослідження зумовлена практичним запитом сучасного суспільного розвитку, а також потребою у нових даних, які розширюють уявлення такої проблематики.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових робіт, присвячених конфліктній поведінці підлітків, показав, що дослідників цікавлять різні аспекти цієї проблеми. Окремі автори значну увагу приділяли пошуку взаємозв'язку особистісних особливостей та конфліктної поведінки. Серед них А.А. Ганеєва та А.В. Гайнулліна, які присвятили свою роботу дослідженню впливу особистісних особливостей на конфліктну поведінку [2]; О.М. Чайковська, яка вивчала теоретичні питання психологічної сутності, механізмів і детермінант конфліктологічності особистості підлітка [5]; Т.А. Яновська, яка досліджувала взаємозв'язок прояву психологічного конфлікту з емоційною сферою підлітків [6].

Низка робіт присвячена конфліктам, які виникають під час взаємодії підлітків з ровесниками, батьками та іншими дорослими. Так, А.Ш. Апішева проаналізувала психологічні проблеми, що виникають у процесі взаємодії сучасних підлітків та юнаків з батьками в процесі їхнього самоствердження [1]; Л.О. Любушкіна дослідила проблему міжособистісного конфлікту у підлітковому віці та запропонувала способи педагогічного вирішення конфлікту [3]. А.А. Ніколаєва, С.Н. Суботіна присвятили своє

дослідження профілактиці конфліктів підлітків в освітньому середовищі [4].

Для виявлення впливу самооцінки на конфліктну поведінку підлітків проведено емпіричне дослідження, у якому взяли участь 53 особи 8–9 класів.

З урахуванням мети нашого дослідження та особливостей такої вибірки підібрано такі психодіагностичні методики, як: методика «Конфліктна особистість» (В.П. Пугачов), методика «Самооцінка конфліктності» (В.Ф. Ряховський), методика оцінки способів реагування у конфліктах (К.Н. Томас), методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн, методика на визначення рівня самооцінки С.В. Ковальова, методика на визначення рівня самооцінки Г.Н. Казанцевої.

У результаті емпіричного дослідження впливу самооцінки на конфліктну поведінку підлітків за підібраними методиками було отримано такі результати.

За методикою «Конфліктна особистість» (В.П. Пугачов) зафіксовано високий рівень конфліктності у десяти осіб, що становить 19% від загальної кількості досліджуваних. Учні, у яких зафіксовано високий рівень конфліктності, самі провокують конфлікти, шукають приводи для суперечок, люблять критикувати, нав'язують свою думку.

Середній рівень конфліктності зафіксовано у тридцяти двох осіб, що становить 60% від загальної кількості досліджуваних. Учні, у яких зафіксовано середній рівень конфліктності, здатні наполегливо відстоювати свою думку, при цьому оточуючі їх поважають. Такі особи вміють відстоювати свої права.

Низький рівень конфліктності зафіксовано у одинадцяти осіб, що становить 21% від загальної кількості досліджуваних. Учні, у яких зафіксовано низький рівень конфліктності, тактовні, не люблять конфліктів, уникають критичних ситуацій.

Отже, за результатами такої методики зроблено висновки, що у досліджуваних такої вибірки переважає середній рівень конфліктності, який проявляється у тому, що більшість осіб схильні наполегливо відстоювати свою думку, незважаючи на те, як це вплине на особисті стосунки.

Найменше виражений високий рівень конфліктності, який вказує, що більшість осіб такої вибірки не схильні провокувати конфлікти та шукати приводів для суперечок.

Результати, отримані за такою методикою, зображено на рисунку 1.

У результаті діагностичного дослідження за методикою «Самооцінка конфліктності» (В.Ф. Ряховський) отримано такі показники: високий рівень конфліктності зафіксовано у восьми осіб, що становить 15% від загальної кількості досліджуваних. Найчастіше такі досліджувані самі шукають привід для суперечок.

Рівень, вищий за середній, зафіксовано у трьох осіб, що становить 6% від загальної кількості досліджуваних. У досліджуваних із рівнем конфліктності, вищим за середній, виражена конфліктність. Такі учні наполегливо відстоюють свою думку, навіть

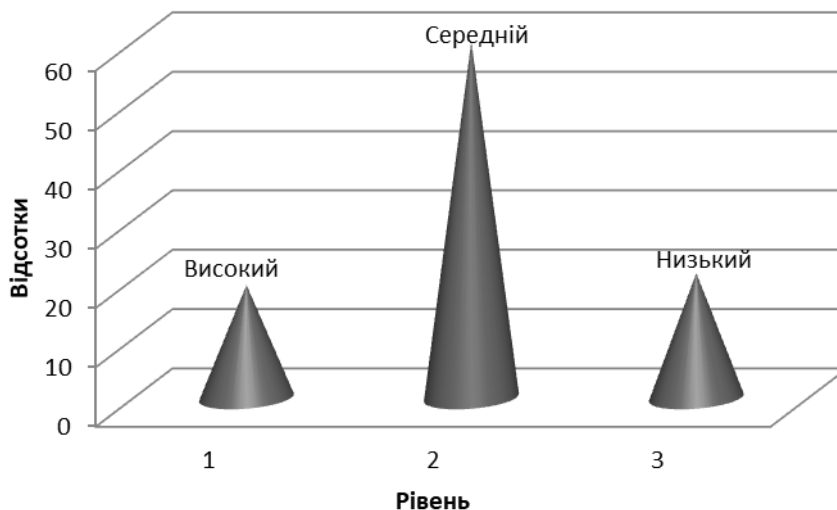

Рис. 1. Результати групового дослідження у відсотковому значенні за методикою «Конфліктна особистість» (В.П. Пугачов)

якщо це може негативно вплинути на їхні стосунки з оточуючими.

Середній рівень зафіксовано у тридцяти осіб, що становить 57% від загальної кількості досліджуваних. У досліджуваних із середнім рівнем конфліктність виражена слабо. Учні вмiють згладжувати конфлікти й уникати критичних ситуацій, але у разі необхідності готові рішуче відстоювати свої інтереси.

Рівень, нижчий за середній, зафіксовано у п'яти осіб, що становить 9% від загальної кількості досліджуваних. В учнів, у яких зафіксовано рівень конфліктності, нижчий за середній, конфліктність не виражена. Вони є значною мірою тактовними. Якщо ж доводиться вступати у суперечку, то такі учні завжди враховують те, як це може відбитися на взаєминах з оточуючими.

Низький рівень зафіксовано у семи осіб, що становить 13% від загальної кількості досліджуваних. Такий рівень означає, що для учнів, які отримали низькі показники, властиво уникати конфліктних ситуацій. Такі учні надають перевагу відмовитися

від своїх інтересів, аби уникнути будь-якої напруженості у відносинах. Конфліктність виражена слабо. Особа вмiє згладжувати конфлікти й уникати критичних ситуацій, але у разі необхідності готова рішуче відстоювати свої інтереси.

Отже, за результатами такої методики зроблено висновки, що у досліджуваних такої вибірки переважає середній рівень конфліктності, який вказує на те, що більшість осіб схильні згладжувати конфлікти й уникати критичних ситуацій, але за необхідності готові рішуче відстоювати свої інтереси.

Найменше виражений рівень конфліктності, вищий за середній, який свiдчить про те, що більшість осіб такої вибірки не схильні наполегливо відстоювати свою думку, якщо це може негативно вплинути на стосунки з оточуючими.

Результати, отримані за такою методикою, зображено на рисунку 2.

У результаті діагностичного дослідження за методикою оцінки способів реагування у конфліктах (К.Н. Томас) отримано такі показники: за шка-

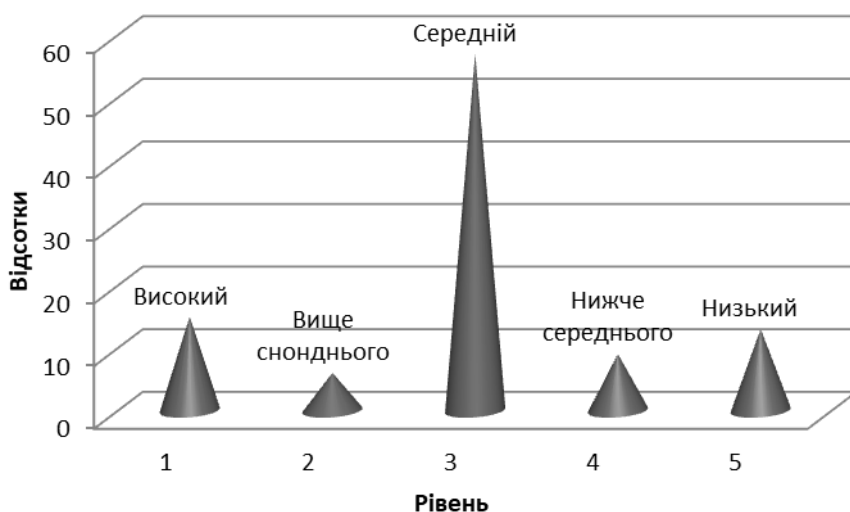

Рис. 2. Результати групового дослідження у відсотковому значенні за методикою «Самооцінка конфліктності» (В.Ф. Ряховський)

лою «суперництво» ознака виражена у одинадцяти осіб, що становить 21% від загальної кількості досліджуваних. Учні, у яких домінує така стратегія, намагаються перемагати опонентів тим, що силоміць примушують їх приймати потрібне їм рішення конфлікту. Для таких підлітків найважливішими є власні цілі, а стосунки з людиною мають дуже мале значення. Вони будь-якою ціною готові добиватися своїх цілей. Потреби інших людей їх не турбують. Учнів мало хвилює те, чи вони комусь подобаються, чи проявляє хтось до них прихильність. Вони переконані, що конфлікти вирішуються тоді, коли один перемагає другого, який програє.

За шкалою «співпраця» ознака виражена у тринадцяти осіб, що становить 25% від загальної кількості досліджуваних. Підлітки, у яких домінує така стратегія, дуже високо цінують власні цілі та стосунки. Вони розглядають конфлікти як проблему, яку треба розв'язувати, і шукають таке рішення, яке б задовольнило як їхні власні цілі, так і цілі супротивної сторони в конфлікті. Досліджувані учні, у яких домінує така стратегія, сприймають конфлікти як засіб поліпшення стосунків шляхом послаблення напруження між двома людьми. Такі підлітки намагаються розпочати дискусію, яка розцінила б конфлікт як проблему. Шукаючи рішення, які б задовольнили як їх самих, так і іншу особу, вони підтримують стосунки.

За шкалою «компроміс» ознака виражена у десяти осіб, що становить 19% від загальної кількості досліджуваних. Підлітки, у яких домінує така стратегія, невибагливі як у своїх цілях, так і у стосунках з іншими людьми. Такі учні шукають компромісу. Вони жертвують частиною своїх цілей під час конфлікту і переконують іншу особу поступитися теж якоюсь часткою своїх цілей. Досліджувані підлітки шукають такого рішення конфлікту, коли б обидві сторони мали якусь вигоду.

За шкалою «уникнення» ознака виражена у дванадцяти осіб, що становить 23% від загальної кількості досліджуваних. Підлітки, у яких домінує така

стратегія, втікають і ховаються, щоб обминати конфлікти. Такі досліджувані відмовляються від власних цілей та стосунків. Вони тримаються далі як від спірних питань, через які виникає конфлікт, так і від людей, до яких він причетний. Вони почуваються безпомічними. Підлітки, які вибрали таку стратегію, переконані, що легше втекти від конфлікту, аніж зіткнутися з ним.

За шкалою «приспосовання» ознака виражена у восьми осіб, що становить 15% від загальної кількості досліджуваних. Учні, у яких домінує така стратегія, вважають, що стосунки найважливіші, а власні цілі не мають великого значення. Вони хочуть подобатися, хочуть, щоб усі їх любили і цінували. Такі підлітки вважають, що краще уникнути конфлікту заради гармонії, і впевнені, що конфлікти не можна обговорювати без шкоди для стосунків.

Отже, за результатами такої методики зроблено висновки, що у досліджуваних такої вибірки найбільше виражений спосіб вирішення конфліктів – це співпраця. Досліджувані, у яких домінує така стратегія, дуже високо цінують власні цілі та стосунки. Вони розглядають конфлікти як проблему, яку треба розв'язувати, і шукають таке рішення, яке б задовольнило як їхні власні цілі, так і цілі супротивної сторони в конфлікті.

Найменше особи такої вибірки схильні вибирати пристосування як спосіб виходу із конфліктної ситуації. З цього можна зробити висновок, що більшість досліджуваних не вважають, що краще уникнути конфлікту заради гармонії. Вони не бояться завдати болю, образити, псувати стосунки під час конфлікту. Щоб зберегти стосунки, вони не готові жертвувати особистими цілями.

Результати, отримані за такою методикою, зображено на рисунку 3.

У результаті діагностичного дослідження за методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн ми отримали такі показники.

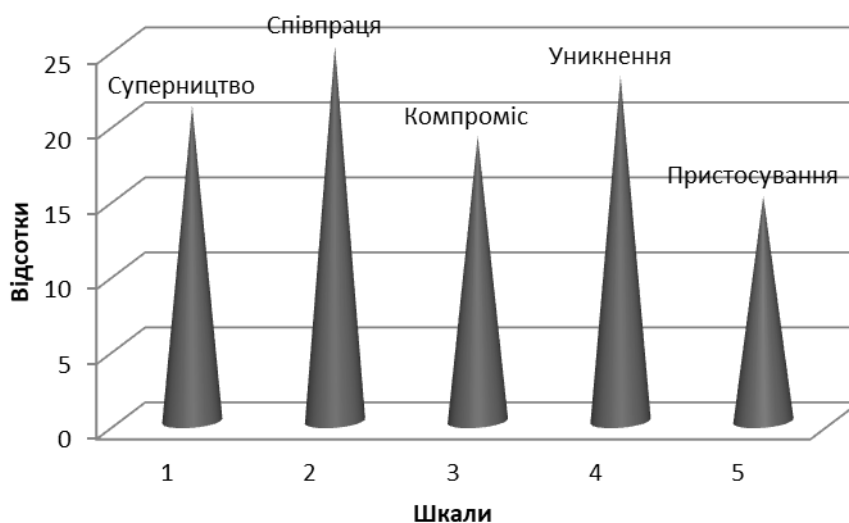

Рис. 3. Результати групового дослідження у відсотковому значенні за методикою оцінки способів реагування у конфліктах (К.Н. Томас)

За рівнем домагань дуже високий рівень зафіксовано у п'яти осіб, що становить 9% від загальної кількості досліджуваних.

Високий рівень зафіксовано у одинадцяти осіб, що становить 21% від загальної кількості досліджуваних.

Середній рівень зафіксовано у двадцяти п'яти осіб, що становить 47% від загальної кількості досліджуваних.

Низький рівень зафіксовано у дванадцяти осіб, що становить 23% від загальної кількості досліджуваних.

Отже, за цими результатами помітно, що у досліджуваних такої вибірки переважає середній рівень домагань, що свідчить про здатність більшості досліджуваних ставити перед собою реалістичні цілі, які відповідають їхнім реальним можливостям.

За рівнем самооцінки дуже високий рівень зафіксовано у трьох осіб, що становить 6% від загальної кількості досліджуваних.

Високий рівень зафіксовано у восьми осіб, що становить 15% від загальної кількості досліджуваних.

Середній рівень зафіксовано у двадцяти дев'яти осіб, що становить 55% від загальної кількості досліджуваних.

Низький рівень зафіксовано у тринадцяти осіб, що становить 24% від загальної кількості досліджуваних.

Таким чином, за цими результатами помітно, що у досліджуваних такої вибірки переважає середній рівень самооцінки, що свідчить про здатність більшості досліджуваних адекватно оцінювати себе та свої можливості.

Отже, за результатами такої методики зроблено висновки, що у досліджуваних цієї вибірки за рівнем домагань та самооцінки переважає середній рівень, це може свідчити про те, що у багатьох осіб адекватна самооцінка та рівень домагань. Досліджувані здатні ставити перед собою реальні цілі, адекватно оцінюючи свої можливості та ресурси. Проте у цій вибірці також фіксується чверть досліджуваних з низьким рівнем самооцінки, що характеризує цих осіб як таких, які не в змозі реально оцінити свої потенційні можливості, вони схильні принижувати

свої успіхи та досягнення. Ставлячи перед собою певні цілі, вони заздалегідь налаштовані на неможливість їх досягнення.

Результати, отримані за такою методикою, зображено на рисунку 4.

У результаті діагностичного дослідження за методикою на визначення рівня самооцінки С.В. Ковальова отримано такі показники: високий рівень зафіксовано у одинадцяти осіб, що становить 21% від загальної кількості досліджуваних.

Середній рівень зафіксовано у двадцяти дев'яти осіб, що становить 55% від загальної кількості досліджуваних.

Низький рівень зафіксовано у тринадцяти осіб, що становить 24% від загальної кількості досліджуваних.

Отже, за результатами такої методики зроблено висновок, що у досліджуваних цієї вибірки за рівнем самооцінки переважає середній рівень, це може свідчити про те, що у багатьох осіб адекватна самооцінка.

Особи, у яких виявлено адекватну самооцінку, здатні сприймати конструктивну критику та визнавати свої помилки. Вони реально оцінюють себе, свої здібності. Проте, як і у попередній методиці, у цій вибірці фіксується чверть досліджуваних з низьким рівнем самооцінки.

Результати, отримані за такою методикою, зображено на рисунку 5.

У результаті діагностичного дослідження за методикою на визначення рівня самооцінки Г.Н. Казанцевої отримано такі показники.

Високий рівень зафіксовано у тринадцяти осіб, що становить 24% від загальної кількості досліджуваних.

Середній рівень зафіксовано у двадцяти восьми осіб, що становить 53% від загальної кількості досліджуваних.

Низький рівень зафіксовано у дванадцяти осіб, що становить 23% від загальної кількості досліджуваних.

Отже, за результатами такої методики зроблено висновок, що у досліджуваних цієї вибірки, як і за результатами двох попередніх методик, за рівнем само-

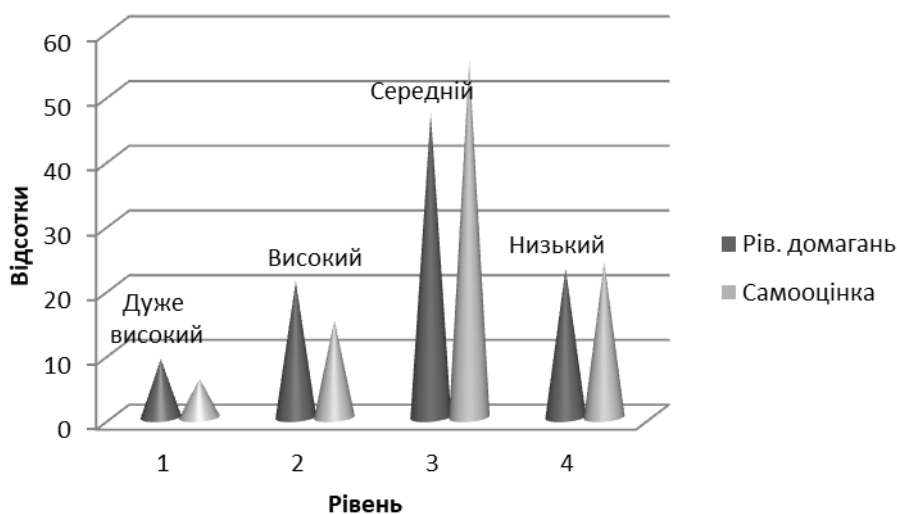

Рис. 4. Результати групового дослідження у відсотковому значенні за методикою діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн

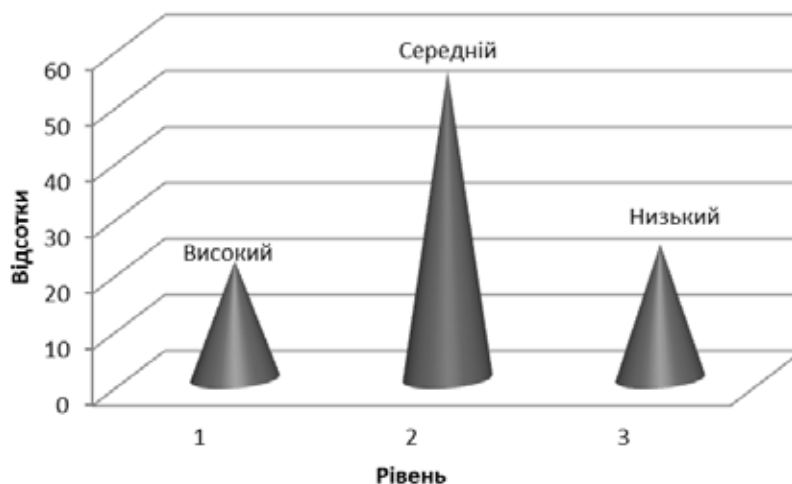

Рис. 5. Результати групового дослідження у відсотковому значенні за методикою на визначення рівня самооцінки С.В. Ковальова

оцінки переважає середній рівень, що може свідчити про адекватну самооцінку більшості досліджуваних.

Досліджувані з адекватною самооцінкою здатні реально оцінити свій потенціал та адекватно оцінити ступінь важкості певного завдання особисто для них. Такі особи здатні визнати свої слабкі сторони та готові вислухати конструктивну критику.

Проте, на відміну від результатів попередніх методик, високий та середній рівень фіксується у майже однакової кількості осіб.

Результати, отримані за такою методикою, зображено на рисунку 6.

Для з'ясування наявності чи відсутності взаємозв'язку самооцінки та конфліктної поведінки ми застосували кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона).

Показники методик оброблено за допомогою програми статистичної обробки даних SPSS.

У результаті кореляційного аналізу виявлено:

- негативний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності (В.П. Пугачов) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = -0,729^{**}$; $p < 0,01$);

- позитивний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності (В.П. Пугачов) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = 0,708^{**}$; $p < 0,01$);

- негативний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності (В.П. Пугачов) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = -0,795^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено у особистості, тим більшою мірою вона буде схильна до конфліктної поведінки.

Виявлено:

- позитивний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності (В.Ф. Ряховський) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = 0,858^{**}$; $p < 0,01$);

- негативний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності (В.Ф. Ряховський) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = -0,852^{**}$; $p < 0,01$);

- позитивний кореляційний зв'язок між рівнем конфліктності (В.Ф. Ряховський) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = 0,894^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено

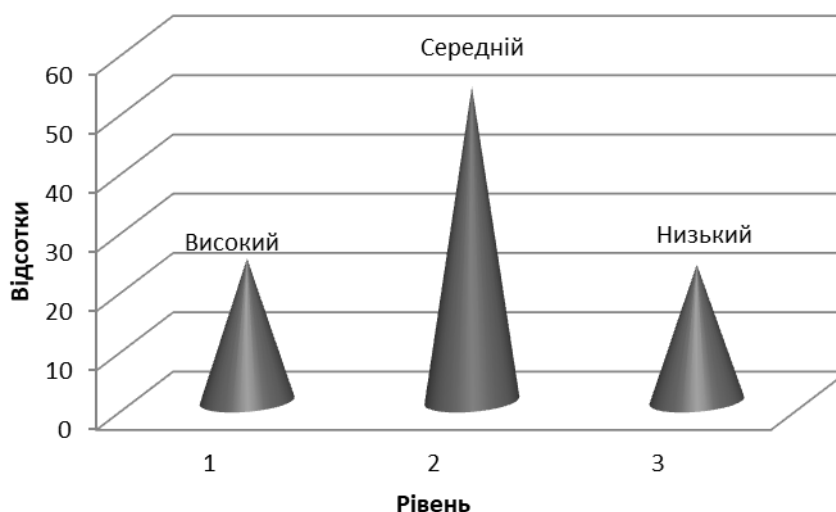

Рис. 6. Результати групового дослідження у відсотковому значенні за методикою на визначення рівня самооцінки Г.Н. Казанцевої

у особистості, тим більшою мірою вона буде схильна до конфліктної поведінки.

Виявлено:

– позитивний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «суперництво» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = 0,837^{**}$; $p < 0,01$);

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «суперництво» (К.Н. Томас) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = -0,798^{**}$; $p < 0,01$);

– позитивний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «суперництво» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = 0,760^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено у особистості, тим більшою мірою вона буде схильна до суперництва у разі виходу із конфліктної ситуації.

Виявлено:

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «співпраця» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = -0,780^{**}$; $p < 0,01$);

– позитивний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «співпраця» (К.Н. Томас) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = 0,818^{**}$; $p < 0,01$);

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «співпраця» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = -0,803^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено у особистості, тим меншою мірою вона буде схильна до співпраці у разі виходу із конфліктної ситуації.

Виявлено:

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «компроміс» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = -0,803^{**}$; $p < 0,01$);

– позитивний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «компроміс» (К.Н. Томас) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = 0,786^{**}$; $p < 0,01$);

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «компроміс» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = -0,808^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено у особистості, тим меншою мірою вона буде схильна до компромісу у разі виходу із конфліктної ситуації.

Виявлено:

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «уникнення» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = -0,775^{**}$; $p < 0,01$);

– позитивний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «уникнення» (К.Н. Томас) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = 0,838^{**}$; $p < 0,01$);

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «уникнення» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = -0,787^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено у особистості, тим меншою мірою вона буде схильна до уникнення у разі виходу із конфліктної ситуації.

Виявлено:

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «приспособлення» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Дембо-Рубінштейн) ($r = -0,707^{**}$; $p < 0,01$);

– позитивний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «приспособлення» (К.Н. Томас) та самооцінкою (С.В. Ковальов) ($r = 0,825^{**}$; $p < 0,01$);

– негативний кореляційний зв'язок між стратегією подолання конфліктів «приспособлення» (К.Н. Томас) та самооцінкою (Г.Н. Казанцева) ($r = -0,804^{**}$; $p < 0,01$).

Такі кореляційні зв'язки можуть свідчити про те, що чим вищий рівень самооцінки буде виявлено у особистості, тим меншою мірою вона буде схильна до приспособлення у разі виходу із конфліктної ситуації.

Висновки. Отже, у результаті кореляційного аналізу визначено, що самооцінка може бути взаємопов'язана із конфліктною поведінкою особистості. Таким чином, чим вищий рівень самооцінки, тим більше схильна особистість до конфліктної поведінки та суперництва у разі виходу з конфлікту.

Отже, якщо фіксується низький рівень самооцінки, то особистість меншою мірою може бути конфліктна, у разі виходу із конфліктних ситуацій буде вибирати такі стратегії, як співпраця, компроміс, уникнення та приспособлення.

Питання, розглянуті у цій статті, повністю не розкривають досліджувану проблему. Актуальними залишаються дослідження, спрямовані на поглиблення вивчення впливу інших детермінант на конфліктну поведінку, зокрема у різних вікових періодах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апішева А.Ш. Проблема конфліктних стосунків сучасних підлітків та юнаків з батьками. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. 2012. № 2(35). С. 117–125.
2. Ганеева А.А., Гайнуллина А.В. Конфликтные ситуации подростков, зависящие от личностных особенностей. *Известия Самарского научного центра РАН*. 2013. Т. 15. № 2–4. С. 961–963.
3. Любушкина Л.А. Педагогические подходы к разрешению межличностного конфликта в подростковом возрасте. *Самарский научный вестник*. 2014. № 1(6). С. 69–71.
4. Николаева А.А., Субботина С.Н. Профилактика межличностных конфликтов подростков в образовательной среде. *Казанский педагогический журнал*. 2019. № 3(134). С. 132–138.
5. Чайковська О.М. Психологія підліткової конфліктності : навчальний посібник. МОН України. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2016. 126 с.
6. Яновська Т.А. Взаємозв'язок прояву психологічного конфлікту з емоційною сферою підлітків. *Young Scientist*. 2015. № 2(17). С. 235–238.